

**СУЧАСНІ
РЕЦЕПЦІЇ СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
2 – 4 грудня 2022

Полтава

10. Ірина Рева. «По той бік себе». – Київ, 2010. URL: https://play.google.com/books/reader?id=OEmyDwAAQBAJ&pg=GBS.PT6&hl=en_GB&fbclid=IwAR3jY1KKahXebK8HEq27aLp86S1IaZe2DiRAoxRTE9RnF5RLxHkBsNzIY

УДК 81.367.622/.633:821.09

ПРИЙМЕННИКОВО-СУБСТАНТИВНІ ТЕМПОРАТИВИ В ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Людмила Дерев'янка

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
derevyanko.adyl@gmail.com*

Оксана Василюк

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
o.vasylyukna@gmail.com*

Григорія Сковороду вважають останнім представником давньої української мови, проте як у його творчій спадщині, так і в манері викладу спостережено риси нової української літературної мови. З-поміж них лексичні й граматичні українізми, прислів'я та приказки. У художніх і філософських творах автор користується традиційною книжною мовою, складниками якої є: „а) українська мова; б) елементи авторського словотворення на ґрунті української та російської морфеміки; в) старослов'янська мова, г) латинська та грецька лексика (здебільшого філософська й богословська” [2, с. 105].

З огляду на те, що Г. Сковорода був і філософом, і письменником, вважаємо за доцільне розглянути концепт „час”, який знаходить свою реалізацію і у філософії, і у філології. У філософії говорять про реальний час, що становить деяку абстракцію, котра реалізується в різних формах. Час безпосередньо пов'язаний з простором, рухом, категоріями причини й наслідку. У мовознавстві „змістові відношення, які так чи інакше відображають характеристики реального часу, називають темпоральними“ [3, с. 11]. Вони виражаються у внутрішньосинтаксичній структурі речення сполученням прийменника з іменником або числівником у непрямому відмінкові, прислівником, дієприслівником або дієприслівниковим зворотом.

Часові конструкції у творчому доробку письменника є досить численними. З-поміж них є такі, що успадковані сучасною мовою без змін, ті, які зазнали трансформації, а також ті, котрі вийшли з ужитку.

У сучасній українській літературній мові прийменниково-іменникові структури найчастіше передають темпоральні відношення. У структуруванні темпоративів беруть участь як первинні, або непохідні, так і вторинні, тобто

похідні прийменники. Основне семантичне протиставлення часових прийменників „одночасність – різночасність явищ”. У творах Г. Сковороди за цією ознакою протиставлені конструкції **prep при + Nlok** та **prep пред + Ninstr**, напр.: *Он каждый день при восхождении солнца всходил в пространный вертоград* (Сковорода, II, с. 11); *Описатели звѣрей пишут, что слоны каждый день собираются пред восходом солнца и смотрят на восток* (Сковорода, I, с. 451). Виділені прийменники трапляються і в сучасному мовленні. Більшість прийменниково-іменникових форм зі значенням одночасності вказує на проміжок часу, частково заповнений повідомлюваним явищем. Найуживанішими з-поміж них є структури **prep в + Nacc**. Субстантиви, що вживаються в них, „є назвами днів тижня, частин доби, пір року, загальних часових понять, явищ, дій, процесів тощо“ [4, с. 339]. У Г. Сковороди такі конструкції є найбільш численними серед усіх прийменниково-іменникових темпоративів, напр.: *Еще в древние вѣка, в самое тое время как у орлов черепахи лѣтатъ учивались ...* (Сковорода, I, с. 109); *И когда тѣлу болѣтъ опасно довелось, в той час впадал в отчаяние* (Сковорода, I, с. 176). Зазначимо, що часові структури, ідентичні зазначеним, набули активного поширення в сучасній українській літературній мові, зокрема остання перейшла, не зазнавши ніяких змін.

Темпоральні відношення у творчій спадщині письменника виражають також конструкції **prep от + Ngen**, **prep с (из) + Ngen**, **prep к + Ndat**, однак підкреслимо, що вони не властиві українській мові, а є прямими відповідниками структур аналогічної семантики сучасної російської мови, напр.: *От рождения ты не видал и не знаешь мене* (Сковорода, I, с. 91); *Правда, что из самых младенческих лѣт тайная сила и маніе влечѣт мене к нравоучительным книгам ...* (Сковорода, I, с. 355); *Как толко солнце к вечеру запало, И вездѣ небо темнозрачно стало, На тведи звѣзды блеснули прекрасны, Как дорогие каменя алмазны ...* (Сковорода, I, с. 91).

Мова творів Г. Сковороди є яскравим підтвердженням того, що в утворенні прийменниково-субстантивних темпоративів давньої української мови, крім первинних, активно використовувались також вторинні прийменники, напр.: *Удивлялся во время ужина изобилию* (Сковорода, I, с. 429). Сучасним відповідником виділеного є прийменник **під час**, який продуктивно функціонує в мові.

На наш погляд, досить цікавим явищем з-поміж часових сполук, використаних письменником, є конструкції **prep в + Num + Nlok**, напр.: *В тридцати лѣтѣх утро истины свѣтатъ начинает* (Сковорода, I, с. 440); *В седмом десяткѣ нынѣшняго вѣка, отстав от учителской должности, ... обучал я себе добродѣтели и поучался в бібліи ...* (Сковорода, I, с. 107). Прикметно, що подібні темпоративи є широко вживаними в сучасній українській літературній мові.

Отже, мовна практика Г. Сковороди виразно віддзеркалює стан розвитку української літературної мови другої половини XVIII століття. У творчому доробку письменника представлені прийменниково-іменникові часові конструкції. Найчисленнішими з-поміж них є ті, що в процесі розвитку мови

зазнали трансформації. Цей факт є ще одним аргументом на користь того, що творчість автора становить поєднання традицій давньої літературної мови й живого народного мовлення. Г. Сковороду справедливо називають „останнім представником старої й передвісником нової української літературної мови ” [1, с. 156], оскільки він жив і творив на зламі епох.

Література

1. Бабич Н. Д. Історія української літературної мови: практичний курс : навч. посіб. Львів : Світ, 1993.
2. Блик О. П. Історія української літературної мови: практичні заняття : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1987.
3. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові. Система засобів вираження. Одеса, 1996.
4. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія. Київ : Пульсари, 2004.
5. Сковорода Г. Твори : у 2-х т. Київ : Наук. думка, 1973.

УДК 82.09(477)Сков:[81'373:2-1

БОГОСЛОВСЬКА ЛЕКСИКА У ТВОРАХ Г.СКОВОРОДИ

Світлана Дорошенко

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
doroshenko_s_m@ukr.net*

Г.С. Сковороду називають останнім представником давньої української літературної мови. Але як у творчості, так і в мові письменника вже чітко визначено риси нової української літературної мови. Мова Г.Сковороди багато в чому відмінна від староукраїнської літературної мови часу її розвитку, але зберігає її головну прикмету, яка полягає в поєднанні традиційної старослов'янської стихії з живою народною мовою.

Своєю літературною творчістю, особливо ранньою, Сковорода створив передумови для наступного формування нової української літературної мови на народній основі. Він виступив як останній представник давньої літератури, що була значною мірою пов'язана з релігійними традиціями. Але разом із тим відбиває прогресивні ідеали своєї доби, є попередником зачинателя нової української літератури І.Котляревського [2; 131]. Все це й визначало історичну роль спадщини Г.Сковороди у розвитку красного письменства України.

Для Сковороди нормативним було те, що відповідало мові високоосвіченої еліти, а мірилом освіченості, як відомо, слугувала передусім церковнослов'янська мова і глибоке знання Святого Письма, яке виступало як